

AOPK ČR podpořila výskyt páchníka hnědého

Ústecký kraj – Na začátku roku 2010 podalo Město Terezín žádost na projekt Obnova zeleně na náměstí ČSA v Terezíně do 14. výzvy Operačního programu Životní prostředí (OPŽP). Cílem projektu byla obnova liniové výsadby dřevin kolem centrálního náměstí. Jednalo se o historickou dvouřadou lipovou alej s charakteristickým typem řezu, která byla již ve špatném zdravotním stavu. Statika stromů byla narušená a stav stromů ohrožoval provozní bezpečnost na náměstí. Mělo dojít k pokácení 63 lip a k výsadbě nových stromů.

Starší stromy v Terezíně však představují cennou entomologickou lokalitu především z hlediska výskytu populace silně ohroženého páchníka hnědého (*Osmoderma barnabita*), což potvrdil i inventarizační průzkum provedený pracovníky Entomologického ústavu AV ČR v roce 2009. Průzkum iniciovala AOPK ČR, Krajské středisko Ústí nad Labem. Bylo zjištěno, že město Terezín pravděpodobně hostí životaschopnou populaci páchníka hnědého, jehož výskyt byl prokázán ve čtyřech stromech na náměstí a v dalších 22 stromech ve vnitřním městě. Orientačně byl také doložen v rozsáhlých alejích za hradbami.

Jde o saproxylofágní druh brouka osidlujícího dutiny živých stromů, nejčastěji vrb, dubů, lip, jilmů a ovocných dřevin. Larvy prodělávají průměrně tříletý vývoj v trouchu v dutinách. Dospělí jedinci se líhnou od května do srpna, odhadovaná délka jejich života je jeden měsíc. Dospělí brouci jsou aktivní večer a v noci, dutinu však opouštějí pouze výjimečně, protože jsou schopni létat jen na krátké vzdálenosti. Maximální dolet je kolem 200 m. Jejich velikost je 24–30 mm, zbarvení je hnědočerné s jemným leskem. Typická stanoviště páchníka hnědého – původní světlé listnaté lesy, stromy na mezích, solitérní dřeviny, staré stromy v parcích, aleje, sady – z naší krajiny postupně mizí. Díky fragmentaci původního areálu má sklon k vytváření izolovaných mikropopulací, které na mnoha místech již pouze dožívají, neboť v blízkosti se nenacházejí žádné další vhodné dřeviny pro budoucí osídlení. Je zařazen mezi silně ohrožené druhy podle vyhlášky č. 395/1992 Sb. a kriticky ohrožený druh podle červeného seznamu ČR. Zároveň je prioritním druhem soustavy Natura 2000 dle přílohy II. směrnice č. 92/43/EEC.

Díky tomu, že žádost na obnovu zeleně byla podána do OPŽP, prioritní osy 6 Zlepšování stavu přírody a krajiny, na jejíž administraci a hodnocení se AOPK ČR podílí, mohlo Krajské středisko Ústí nad Labem stanovit žadatelé podmínky, které zohlednily ochranu

tohoto druhu, a zároveň na realizaci osobně dohlížet. Stromy s prokázaným výskytem zůstaly zachovány. Z preventivních důvodů Agentura udělila v odborném posudku podmínku o přítomnosti entomologa v době kácení a zajištění případného záchranného transferu. Během prací byl výskyt larev páchníka hnědého v několika málo případech skutečně zjištěn. Jednalo se o výskyt v pařezu, kde přítomnost druhu nebylo možné během průzkumu identifikovat. Záchranný transfer proběhl úspěšně a jedinci byli vysazeni na vhodné stromy zpět v Terezíně.

Další důležitou realizační podmínkou, kterou AOPK ČR udělila, je udržování nově vysazených lip na náměstí tzv. řezem „na hlavu“. Tato údržba vychází z historické koncepce, kdy navrhované tvarování korun představovalo tradiční způsob péče o dřeviny na náměstí. Zároveň tento způsob ořezu podporuje tvorbu vhodných dutin pro páchníky i u mladších stromů. Z důvodu historické kompozice udělil stejnou podmínku ve svém stanovisku k projektu i Národní památkový ústav. Došlo tak k zajímavé shodě při péči o historickou lokalitu a chráněný druh. Těmito podmínkami je, v souladu se Zásadami managementu evropsky významných druhů, zajištěna dosadba nových vhodných dřevin, které v budoucnosti mohou sloužit jako náhradní biotop.

*Veronika Bohuňková
Správa CHKO Labské pískovce a Krajské
středisko Ústí nad Labem*

Páchník hnědý

Pařez s trouchem, v němž byl páchník hnědý nalezen.

Obě fotografie Veronika Bohuňková

Zachované lípy s prokázaným výskytem páchníka hnědého a nová vhodná výsadba na náměstí v Terezíně, 2012

Foto Štěpánka Šolcová

Býti ochráncem přírody

se teprve po hodině. „Podívej se na to a do-
piš to,“ říká Igor Míchal. Stačil totiž mezitím
svým nezaměnitelným, téměř kaligrafickým
rukopisem napsat poměrně rozsáhlý článek.
Právě neuvěřitelná pracovitost, obrovské od-
borné znalosti a přehrše praktických zkušeo-
ností charakterizovaly usměvavého voutsáče
s kostěnými obroučkami brýlí snad nejvíce.

Ostatně rukopisy brněnského rodáka,
sužovaného podlomeným zdravím, před-
stavovaly kapitolu samy o sobě. O všem,
co sepsal, opakovaně přemýšlel a text nosil
ve fořtovské kožené tašce přes rameno klid-
ně i celé měsíce. Další úpravy Igor nezařazo-
val na konec textu, ale vlepoval nebo přišival
sešivačkou přímo do něj. Vznikl tak vskutku
trojrozměrný manuskript, kterého se vždycky
nakonec ujala nějaká dobrá duše a přepsala
jej na počítači.

Někteří mladí akademičtí lvi Igoru Míchal-
ovi opakovaně vyčítali, že nesleduje nejno-
vější literaturu. Skutečně asi neměl na noč-
ním stolku poslední vydání *Science* nebo
Nature, ale četl v několika jazycích – a hodně.
Vím, jak mnoho jej podobné útoky zraňovaly,
zvláště proto, že část z nich byla podle mého
názoru vedena zbytečnou osobní záští.

Parafrázi titulu poslední Seifertovy sbírky
jsem do názvu vzpomínky na Igora Míchal-

la nezařadil náhodou. Igor zůstával nejen
navýsost bytostným ochráncem přírody, ale
vynikal neskutečným přesahem do mnoha
oborů včetně umění. Bavit se s ním kupříkladu
o tom, jak je možné, že autorem slov *Ódy
na radost* se stal talentovaný básník, který si
určitou dobu nemohl dovolit koupit košili,
a zhudebnil ji nesnášenlivý a popudlivý hluchý
chlupík, na jehož sledování musela rakouská
tajná policie nasadit naráz dvacet špiclů, byla
skutečně radost. Stejně jako v odborných de-
batách, ani tehdy Míchal nestavěl na odív, co
všechno ví, a necítil potřebu za každou cenu
válcovat diskutující. Panoramatiké černobílé
fotografie přírodních a krajinných scenerií, po-
řizené, jak sám říkal, širokorozchodným foto-
aparátem značky Horizont ukrajinské výroby,
v sobě bezesporu nesou nadčasové poselství.
Dodnes je používám, když se snažím posl-
uchačům vysvětlit, co je ráz krajiny a její pamět.

Igor Míchal (1932–2002) byl *Homo sapiens*
v doslovném významu obou slov.

Jan Plesník

PS: Igoru Míchalovi je věnováno zvláštní čís-
lo *Ochrany přírody* zaměřené na ekologické
sítě a propojenost krajiny, které vyjde v lis-
topadu 2012.

V dávných dobách, kdy se ještě veřejno-
právní vysílání výrazně odlišovalo od progra-
mu komerčních stanic, uváděla Česká tele-
vize dokumentární řadu *Zjizvená tvář země*.
Působivá kamera, doprovázená hudbou Čes-
ké filharmonie, představovala krajinu České
republiky, která dostala od lidí nemilosrdně
zabrat. IUCN, který si tehdy říkal Světový svaz
ochrany přírody, organizoval ve stejné době
seminář o přírodě vojenských výcvikových
prostorů střední Evropy. V jednom dílu se-
riálu výstižně komentoval minulost a přítom-
nost Mladé a Ralska Václav Petříček. Přišlo
nám, že železná logika podpořená emocemi
je daleko výmluvnější než sebevětší hroma-
da folií na zpětný projektor. Protože se ale
příslušnou kazetu podařilo získat na Kavčích
horách doslova na poslední chvíli, strávil
jsem noc u videopřehrávače překladem tex-
tu. Jakmile ranní budapeštský rychlík opustil
s obvyklým zpožděním holešovické nádraží,
upadl jsem do spánku unavených a vzbudil

Vzpomínka na Olgu Malečkovou

Starší pracovníci AOPK ČR si jistě ještě pamatují drobnější šedovlasou paní. S energií, vyzá-
řující z jiskrných očí za silnými skly brýlí, vyřizovala jejich zahraniční cesty. Všichni byli nad-
šeni jejím perfektním zajišťováním výjezdů, méně možná už nesmlouvanými urgencemi
včasného dodání cestovních zpráv, a to bez ohledu na postavení cestovatele.

Paní Olga Malečková se narodila v Praze 8. července 1930. Tamtéž vystudovala obchodní
akademii a po jejím absolutoriu vstoupila do služeb československého zahraničního ob-
chodu. V prvních letech působila dokonce na našich ambasádách na Blízkém východě.

V roce 1990, již po odchodu do důchodu, přijala přechodné působení v Českém ústavu
ochrany přírody. Připravoval se tam první velký mezinárodní podnik – globální konference
o imisním zatížení velkoplošných chráněných území na příkladu Krkonošského národního
parku. A bylo zoufale zapotřebí pomoci schopné organizátorky – tehdy se v oboru našlo
pramálo lidí, kteří by jako paní Malečková perfektně ovládali několik světových jazyků. Úspěch akce a oboustranná spokojenost vedly pak
k tomu, že v ČÚOP a následně AOPK ČR zůstala pracovat celých dvanáct let.

Jako asistentka československého, později českého koordinačního střediska Východoevropského a posléze Evropského programu IUCN
se podílela zejména na přípravě a vydávání bulletinu IUCN pro střední a východní Evropu, který byl hodnocen jako jedno z nejlepších
regionálních periodik této mezinárodní organizace. K nesporným zásluhám paní Malečkové patřilo organizační zajišťování velkých me-
zinárodních akcí, které v Česku AOPK pořádala či spolupořádala: výběrově jmenujme alespoň Panevropské fórum IUCN v roce 1998 či
třetí evropskou konferenci o ochraně rostlin Planta Europa 2001.

I když administrátorka a technická organizátorka bez odborného přírodovědného vzdělání, pro svůj široký rozhled a bystrý postřeh byla
nejednou žádána o názor a radu i v odborných otázkách. Přicházela do styku s mnoha domácími i zahraničními čelnými představiteli
oboru: ti velmi pozitivně hodnotili její spolupráci i společnost, což jí působilo radost a dodávalo chuti do její činnosti.

Ještě po roce 2002, kdy z AOPK odešla, zůstala Olga Malečková aktivní: studovala univerzitu třetího věku, pomáhala pořádat vý-
stavy svému manželovi – právníkovi a významnému amatérskému malíři. Cestovala po světě, zejména po USA, které si ke konci
svého života velmi oblíbila. Zemřela 31. července 2012. Zaslouží si naši vděčnou vzpomínku.

Jan Čeřovský

Ohrožení a ochrana biodiverzity: překvapení z Banské Bystrice

Již dvě desítky let představuje koncepční rámec péče o přírodu a krajinu ochrana biologické rozmanitosti, doplněná udržitelným využíváním jejích složek. Sjednáním Úmluvy o biologické rozmanitosti (CBD) se stala součástí mezinárodního, byť „měkkého“, tedy nevymahatelného práva. Protože samotné pojetí biologické rozmanitosti je takřkajíc všeobíhající a stejně tak různorodé zůstávají postupy, jak o ni rozumným způsobem pečovat, nebývá úplně jednoduché sestavit aktuální přehled o jejím stavu, změnách a vývojových trendech v určité zemi a kontinentu a v celosvětovém měřítku.

O to víc příjemně překvapí publikace *Ohrozenie a ochrana biodiverzity. Vybrané kapitoly z globálních environmentálních problémov* sepsaná slovenským vědcem a pedagogem Peterem Sabo a kolektivem jeho spolupracovníků z banskobystrické univerzity. Příručka představuje čtenářům jeden z poněkud podceňovaných globálních problémů souvisejících se životním prostředím – pokračující změny biologické rozmanitosti na všech třech jejích všeobecně uznávaných základních úrovních (geny/jedinci, populace/druhy, ekosystémy/krajina). Činí tak čtivou, uživatelsky vstřícnou formou. Struktura příručky nezapře přehlednosti a srozumitelnosti, že Peter Sabo je vzděláním systémový analytik: mimochodem proto se profesně věnuje také promítnutí koncepce ekologické integrity do reálné, nikoli modelové krajiny.

V úvodní části textu knihy přibližují autoři základní charakteristiky biologické rozmanitosti včetně vybraných postupů, jak ji i přes nepochybnou komplexitu vyčíst nebo se o to alespoň s různým úspěchem pokusit. Na kapitulu, stručně ale výstižně popisující zánik druhů, navazuje přehled nejvíce ohrožených ekosystémů, resp. biotopů. Po globálním pohledu se Sabo se spolupracovníky soustřeďuje na analýzu ohrožených ekosystémů Evropy a Slovenska. Text věnovaný hlavním činitelům (hnacím silám) změn biodiverzity stejně jako výklad dějin, cílů a organizace státní a dobrovolné ochrany přírody patří k nejlépe zpracovaným pasážím příručky.

Rovněž u dvou tradičních složek péče o přírodu a krajinné dědictví, druhové a územní ochrany, začínají autoři putavý výklad v celosvětovém měřítku a přes situaci v Evropě, resp. Evropské unii, se dostávají ke slovenským poměrům. Za vůbec nejzdařilejší část učebnice pokládám závěrečnou stať o vzájemných vztazích mezi člověkem a živou přírodou. Jsem si jist, že by si zasloužila vydat samostatně. A to i s vědomím, že podobné rešerše ochránářské etiky a estetiky mohou podporovat po-

měrně rozšířený názor některých akademiků, že ochrana přírody a krajiny vlastně žádné vědecké základy nemá, protože jde v první řadě o subjektivní pohled konkrétního člověka na to, co považuje na tomto světě za důležité.

Kromě dobře zvolených klíčových stať uveřejněných v prestižních recenzovaných časopisech autoři sahají zejména při hledání výstižného a přitom nezprofanovaného příkladu také po tzv. šedé literatuře, tedy po nepublikovaných vědeckovýzkumných zprávách, rešerších, diplomových a disertačních pracích, pronesených přednáškách a internetových zdrojích. Každou kapitolu uzavírají jak kontrolní otázky, tak témata navozující zamyšlení nad právě vyloženou látkou. Text vhodně doplňují úsporné, ale výstižné rámečky, zaměřené na širokou škálu problémů od stavu lesů na Zemi a odlesňování či selhání Kjótského protokolu přes vliv kyselých atmosférických srážek na lesní a vodní ekosystémy až po nerovnovážnou termodynamiku živých systémů nebo odraz západní tradice ve fantazii Tolkienovy trilogie o Pánu prstenů.

Neopominutelnou zásluhu na zdařilé výtvarné podobě příručky, kterou zdobí téměř 200 špičkových fotografií (všechny s autorskými právy, žádné stahování z internetu), má předčasně zesnulý Štefan Sabo. Na více než 300 stránkách hutného, vysoce informativního textu nemohla nezůstat opomenutí či nepřesnosti. Výraz *biologická rozmanitost* použil poprvé americký environmentalista Raymond Dasmann už v roce 1968, ale zbrusu nová myšlenka tehdy úplně zapadla. Zmrtvýchvstání sousloví má na svědomí Tom Loveloy, který jej včlenil do úvodu kultovní publikace Michaela Soule a Bruce Wilcoxe *Ochránářská biologie: evolučně-ekologická perspektiva*, jež se ale k čtenářům dostala až o dvanáct let později (str. 11). Čtvrtou hladinou biodiverzity (str. 12) někteří autoři chápou nejen kulturní diverzitu, ale také rozmanitost molekul. Význam této úrovně organizace živých systémů se zvyšuje s překotným rozvojem syntetické biologie, označované někdy jako biologické inženýrství, konstrukční biologie nebo syntetická genomika. Na rozdíl od genového inženýrství, které dědičnou informaci upravuje, ji syntetická biologie zcela nově vytváří, přičemž se inspirovuje existujícími formami života, nebo ji proměňuje zcela zásadním způsobem. Žirafa Rothschildova (*Giraffa camelopardalis rothschildi*) není druh, ale poddruh (str. 40). Na str. 85 by čtenáři jistě uvítali podrobnější informaci o tom, jakou metodou byl stanoven stupeň poškozování lesa na Slovensku. Lov volně žijících živočichů pro maso (*bushmeat*) zasáhl významně i Jižní a Střední Ameriku (syndrom prázdné-

ho lesa, str. 101). V přehledu pojetí přírody a krajiny na str. 117 se měl objevit také jeden z mála celosvětových, a přitom široce uznávaných přístupů – definice přijaté v červnu 1972 ve Stockholmu na Konferenci OSN o životním prostředí člověka. Partnerskou organizací Bird-Life International v ČR se stala Česká společnost ornitologická (str. 132). Druhy vyskytující se na okraji areálu rozšíření nemusejí být nutně pro ochranu přírody prioritní, a to nejen kvůli pulzaci areálových hranic, spíše naopak (str. 147). Nedávné rozborly potvrdily, že certifikace dřeva zatím neplní očekávání a že jistě chvályhodnou myšlenku ocenit šetrné hospodaření v lesích mezinárodním osvědčením nelze z nejrůznějších důvodů použít s úspěchem naprosto všude.

I přes omezený rozsah učebnice by si některá témata, jako jsou indikátory biodiverzity, ekologické/funkční skupiny (gildy) nebo přístup ke genetickým zdrojům a jejich využívání, zasloužila přece jen více prostoru.

Publikace Sabova týmu říká zcela jasně, že recept, jak současný stav a nelichotivý výhled alespoň částečně změnit, známe již delší dobu. Možná je to tím, že autoři nejsou jen vědci a vysokoškolskými pedagogy, ale někteří strávili část profesní dráhy ve státní ochraně přírody či prací v mezinárodních ochránářských organizacích a své profesí propadli natolik, že se zapojili i do činnosti neziskového sektoru. Už jen proto má přečtení hodnocené knihy i v dnešní záplavě informací svůj smysl.

SABO L., URBAN P., TULISOVÁ I., POVAŽAN R. & HERIAN K.: Ohrozenie a ochrana biodiverzity. Vybrané kapitoly z globálních environmentálních problémov. Centrum vedy a výskumu a Fakulta prírodných vied Úiverzity Mateje Bela Banská Bystrica a občianske združenie Živica Bratislava ve spolupráci s o.ž. Živá planeta Piešťany 2011. 320 str. ISBN 978-80-968989-6-5 (knižní vydání). Cena knižního vydání 24 EUR.

Jan Plesník